

משה יהודא ליב ראבינאוויטש

אבדק"ק מונקאטש

בס"ד. כ"א טבת תש"ס לפ"ק.

לאחי ורעי אנ"ש שיחיו.

זה כמה שבועות שנשאלתי בדבר ד' זו הלכה, אם מותר לטלטל בשכונתנו מעת שנעשה בה עירוב בצורת הפתח ע"י הרה"ג חו"פ אב"ד סערדאהעלי שליט"א ועומדת תחת פיקוחו. ועוד שאלו אם על הצד שמותר, האם הוא היתר אשר הוא לכל הדעות. והנה תשובתי נתעכבה עד כה, ובמשך הזמן גודע שאין דעת הרבנים ומורי הוראה שוה בזה, יש מתירים ויש אוסרים, ע"כ באתי בשורות אלו לחוות דעתי בזה לאנ"ש שיחיו. ואני תפלתי שיהיו דברי לרצון לפני אדון כל.

- א -

הנה השאלה אם העירוב כשר לכל הדעות, לכן ראוי להקדים, שבזמן הזה ברוב העיירות בעולם, הן הקטנות והן הגדולות, לא שייך כלל לעשות בה צוה"פ ולהתיר הטלטול לכל הדעות. שהרי כתב המחבר (אורח חיים סימן שמה סעיף ז) "איזהו רשות הרבים, רחובות ושוקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה, ואפי' יש להם חומה אם הם מפולשים משער לשער (ואין דלתותיו נעולות בלילה) הוי רשות הרבים. ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים". ואם כן בזמן הזה שדרך רוב הרחובות שהם רחבות ט"ז אמה, הרי כולן הוויין רה"ר לדעה הראשונה שבשו"ע (אם הם מפולשין משער לשער), ולא מועיל צורת הפתח בהם להתיר הטלטול, כי קיי"ל (שו"ע אורח חיים סימן שס"ד סעיף ב) שרשות הרבים אינה ניתרת אלא בדלתות. ואם כן ליכא שום עיר שיהיה שייך לתקנו בצוה"פ בהיתר אשר הוא לכל הדעות (ואף אם אין הרחובות מפולשות משער לשער, אין זה לכל הדעות). והבא להחמיר לכל הדעות, אין לו לטלטל ע"י צוה"פ בשום עיר.

אמנם, למעשה, כתבו הפוסקים שמנהג ישראל בכל תפוצות העולם לתקן צורת הפתח גם בעיירות שרחובותיהם רחבים ט"ז ומפולשים משער לשער. ובטעם הדבר כתבו, כי העולם סומכים על שיטת היש-אומרים שבשו"ע שבעינין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדי להיחשב

רה"ר. ורבותינו עמודי ההוראה המגן אברהם (סימן שמה סק"ז) והטו"ז (שם סק"ו) כתבו שהמחבר והרמ"א סתמו (במקומות אחרים) כדעת היש-אומרים, והוסיפו לומר שכן היא דעת רוב הראשונים, ועל כך סומכים בכל תפוצות ישראל להלכה ולמעשה מאז ומקדם^א.

והנה המשכנות יעקב (בתשובותיו סי' קכ-קכב) יצא לערער על המנהג של כל העיירות להתיר לטלטל ע"י צורת הפתח, וכתב "דלאו שפיר עבדי וחוששני להם מחטאת". ויסוד דבריו הוא דס"ל שהמחבר הכריע להלכה כדעה הראשונה, שהוא דעת הרמב"ם, שרחוב הרחב ט"ז אמה הוא רה"ר אף כשאין ס' רבוא. וסופר ומונה שיטות ראשונים להוכיח שהרוב הוא כדעת הרמב"ם דלא בעינן ס' רבוא, ודלא כהמגן אברהם והטו"ז שכתבו שרוב הפוסקים סוברים להקל, עיי"ש. המשנה ברורה פוסע בעקבות המשכנות יעקב (כמו שכתב בביאור הלכה סימן שס"ד ד"ה ואחר שעשה^ב). וכתב (בסימן שמה"ה משנה ברורה סק"ג) שהמחבר הכריע להלכה כדעה הראשונה שלא בעינן ס' רבוא. אשר לפי"ז יוצא שבכל העיירות לא מועיל עפ"י הלכה צוה"פ, ולכל היותר יכול עירוב להועיל שלא יהיה בנו כח למחות נגד הסומך עליו - אף שלפי האמת הוא מטלטל שלא כהלכה, כיון שעכ"פ "דעה זו ג"כ לא דעת יחידאה היא, וכן צדדו כמה אחרונים". וכתב עוד (בביאור הלכה שם) שקשה לומר (כדעת המג"א והטו"ז) שהעולם כולם סומכים על דעת היש-אומרים, בדבר הנוגע לאיסור סקילה. ולכן מסביר מנהג העולם באופן אחר, שהם סומכים על שיטת הרמב"ם דפסק כר"א דלא אתי רבים ומבטלי מחיצתא, ולדידיה מן התורה באמת סגי בצורת הפתח, ולא נשאר לנו כי אם איסור דרבנן, ובזה כבר אפשר דיש לסמוך אדעה שניה שבשו"ע שאין רשות הרבים אלא בס' רבוא, ולכך סגי בצורת הפתח. אמנם מזהיר שגם דרך זו אינה כבושה, דהרי רוב הפוסקים העתיקו כרבי יוחנן דבלא דלתות נעולות יש חיוב חטאת כו', ו"על כן בעל נפש יחמיר לעצמו שיש בזה גררא דחיוב חטאת, וכ"כ בספר בית מאיר". עכ"ד.

כידוע השיב הבית אפרים (חלק או"ח סימן כ"ו) להמשכנות יעקב ש"אין כח ביד שום אדם לערער על המנהג אשר נתייחד עפ"י גדולי עולם חכמי צרפת ואשכנז אשר אנו מבני בנייהם ומימיהם אנו שותים". ויסוד מנהג ישראל הוא אכן לסמוך לכתחילה על דעות הסוברים דכל שאין ס' רבוא עוברים בו בכל יום אינו רה"ר, ואשר כן הוא דעת רוב הראשונים, וכשיטתם סתמו המחבר והרמ"א^א, כדברי המגן אברהם והטו"ז.

והנה האמת יורה דרכו, שהבית מאיר (שמציין הביאור הלכה) ס"ל להדיא (בסי' שסד) שהמתירים סומכים על דעת המהר"ם מרוטנבורג ז"ל (פסקי עירובין קלב), הובאו דבריו בדרכי משה (סי' שסד), שתופש לחלוטין דעת רש"י ז"ל לעיקר במה שפשיטא ליה דבזמן הזה לית לן אלא כרמלית. וע"פ זה כ' הבית מאיר שאסור להורות בזה שום איסור לאחרים. ורק שאעפ"כ מסיים, שהיות שהרבה ראשונים ס"ל דאף כשליכא ס' רבוא הוי רה"ר, לכן ראוי לבעל נפש להחמיר לעצמו (וכנראה צ"ל שכוונת הביאור הלכה לציין רק למה שגם הבית מאיר ס"ל שבעל

^א ועיין בדברי א"ז אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע (נמוקי או"ח סימן שצא סק"ב) אודות מה שכתב רב אחד שאין הרבה ערים שתיקנו בהן עירובין לכל העיר כולה כו', "שזה ללא אמת וצדק, כי נודע בכל עיירות הגדולות הישנות בפולין וגאליציען, וכמו קראקא ולבוב, אשר ישבו בה כסאות למשפט רבותינו הקדושים בעלי השולחן ערוך ונושאי כליו אשר מפיהם אנו חיים, ואחריהם גאוני הדור רבניהם ומוריהם עד הדור הזה, והיה בהם מעולם עירובין וטלטול בתוך העיר".

^ב ועיין בדבריו בביאור הלכה בסימן שמה, וקצת פלא שלא הזכיר שרובם של דבריו שמה הם מהמשכנות יעקב.

^ג ובבית אפרים כתב שלא הכריע הבית יוסף מצד סברת עצמו, אלא מצד מנהגו בספרו להביא דעת חכמי ספרד לדעה מוסכמת כפי מנהגם, ודעת החולקים ל"א, והא קמן שהרמ"א ז"ל, שאנו נמשכים בכל פסקנו אחרי הוראתו, דעתו כשיטת רש"י ורעימיה, כמבואר בסימן שנ"ז וכמה דוכתי.

נפש יחמיר לעצמו, ולא לכל דברי הבית מאיר).

[ולכאורה, כשבאנו לדון בשעה שמתיישבים בעיר חדש שרחובותיה רחבים ט"ז אמה, ובידנו לעכב, אם מתחילה נתקן בה צוה"פ או לא. הנה לדעת המשכנות יעקב בודאי שאין לתקן, שהרי חושש בזה לחטאת. וכן להמשנה ברורה שרק בעיירות שכבר יש בהם צוה"פ "אין כוח בידינו למחות", אולם בעיר חדש אולי עדיף טפי שלא לתקן. אבל לשיטת המג"א והטו"ז וכל הפוסקים שלכתחילה יש לסמוך על דעות רוב הראשונים שכל שאין ס' רבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים, וכדעת הבית אפרים, לכאורה יש לתקן עירוב בצוה"פ, אפילו לכתחילה. ויש לעיין בכל זה].

והנה מנהג הגר"א ז"ל היה להחמיר לעצמו ולא טלטל כלל במקום שהותר ע"י עירוב (ספר שערי רחמים הלכות שבת אות צג).¹ וגדולי ישראל מבריסק ז"ל החמירו לעצמן כדעת הרמב"ם להחשיב רחוב שהוא ט"ז אמה כרשות הרבים מה"ת לכל דבר, גם לענין שלא ישאו ב"ב תכשיטין בשבת.² ואפילו לענין שלא לישא טלית קטן ברחוב בשבת החזיקו לעצמן להחמיר שלא לצאת בו לרחוב.

לעומת זה, אנן יו"ח וההולכים בעקבותיו של א"ז אדמו"ר בעל בני יששכר זי"ע, הנה מסורה בידינו על ידי א"ז אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע (בנמוקי או"ח סי' שצד סוף סק"א), שהקפיד נגד מי שהחמיר בזה אף לעצמו. כי ס"ל שכיון שעירוב הוא מהדברים שלא היו הצדוקים מודים בו, חייבין אנן שלא להחמיר בכל מקום המותר להילכתא ע"י עירוב (וכעין גדר כמה דברים שעשו להוציא מלבן, וכדי להראות שאנן מודים בעירוב כו'). ועיי"ש שמביא א"ז בעל מנחת אלעזר זי"ע מקור להדברים מהתשב"ץ (ח"ב סימן לו, הובא בכרכי יוסף סימן ססג סק"ב) ובכתבי האריז"ל (שעה"כ ענין רחיצת פניו ידיו ורגליו בד"ה ענין העירוב). וגם ידוע ששמע א"ז בעל מנחת אלעזר זי"ע דברים ברוח זו מרבו הגה"ק משינאווא זי"ע, ומקובל אצלנו ואצל אנ"ש כמה עובדות והוראות בענין זה, ואין כאן המקום להאריך יותר.

- ב -

והנה כל זה בעיירות שלא דרים בהם ס' רבוא. אבל בעיירות גדולות שס' רבוא דרים בהם, היתה הדעת נותנת, שכיון שלכל הראשונים היא רשות הרבים מה"ת שאינה ניתרת אלא

¹ וראה מה שמציין הביאור הלכה (סימן שמה ד"ה שאין) את מה שכתב בספר גאון יעקב בשם הגר"א ז"ל ראה לשיטת המחמירים דלא בעינן ס' רבוא, מהא דאמרין (עירובין ו, ב) הני אבולי דמחזוא, אילמלא דלתותיהן ננעלות חייבין עליהן משום רשות הרבים. ומחזוא היינו נהרדעא, ואמרין (ברכות נח, א) אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא, ונקטינן אין אוכלוסא בבבל. ונהרדעא היתה בבבל, אלמא דלא היו בה ס' רבוא, ואפ"ה אי לאו דלתותיה נעולות בלילה חייבין עליה משום רה"ר (עיין חי' הגר"א למס' שבת ו, ב). ובמנחת פתים (סימן שמה סעיף ז) הביא לתרין הראיה, דהא דאמרו אין אוכלוסא בבבל, לענין ברכה איירי, דהרואה אוכלוסא ישראל מברך ברכה בפנ"ע, ואוכלוסא אוה"ע מברך ברכה אחרת, ובבבל לא היה ס' רבוא ישראל ולא ס' רבוא אוה"ע, וממילא לא יתכן לברך שם שום ברכה, אבל לענין רה"ר, כיון דדרים שם ס' רבוא ביחד, שפיר חשיבא רה"ר. ועיין עוד בבית אפרים שמביא מספר דרך אניה מה ששמע מהפני יהושע, דהא שהזהיר משה רבינו על מלאכת הוצאה רק לאחר ששמע שהמלאכה היתה דים (שמות לו, ו-ז), כי רש"י עה"ת (שמות ל, טו) פ"י שכשהתחילו בנדבת המשכן ונתנו כל אחד ואחד מחצית השקל, הרי מס' רבוא אנשים עולה למאת ככר, ומהם נעשו האדנים. ולכן, כשראה משה רבינו מן החשבון של מחצית השקל שיש ס' רבוא, ציוה על ההוצאה, כי בזה הוי רה"ר.

² שכן מבואר בתוס' ובר"ן (שבת סד ב ד"ה ר' ענני) שהלימוד זכות לנשים לצאת בתכשיטין, הוא לפי שעכשיו אין לנו רה"ר גמורה.

³ ע"פ תשובת מהר"ם ב"ר ברוך (סי' שס"ה) שאף שסמכין לענין ברכת מצות ציצית שאין תכלת מעכב, מ"מ לענין לצאת בטלית לרה"ר אין לסמוך ע"ז.

בדלתות, בודאי לא יתקנו בהם צוה"פ. אמנם למעשה נהגו ישראל לתקן צורת הפתח גם בכמה עיירות גדולות אשר ס' רבוא דרים בהם, ועיר ווארשא תוכיח. וגם עוד היום נוהגים בעירוב זה בירושלם עיה"ק (אשר כהיום יום היא עיר שדרים בה למעלה מס' רבוא^א) והוא בהסכמת הברד"צ וגדולי ישראל שמה. וכן בני ברק (שעם עיירות המחוברות לה יש בה ס' רבוא^ב). וכבר בשעתו כתב הגאון בעל בית אפרים ז"ל שהיה מצוי כמה עיירות גדולים במדינות אשכנז וצרפת וענגלאנד שהיה בהם ס' רבוא, כגון עיר גדולה פאריז, ולונדון, ווינא, ופראנקפורט ד"מ, ועוד רבים כהנה כרכים גדולים אשר המה רוכלי העמים ומרובה באוכלוסין מאוד, והיו גם ישראל הרבה דרים שם, ומ"מ קיים הכלל אשר הוזכר בתוס' ובהרבה פוסקים שבזמן הזה לא שכיחא רשות הרבים שהיא מן התורה. ולדעת הבית אפרים היינו משום שהרחובות של עיירות הגדולות הנזכרים אינם רחבות ט"ז אמה, או משום שרחובותיהם אינם מכוונים משער לשער. וא"כ אפשר לתקנם בעירוב בצוה"פ, כיון שאינם רה"ר מה"ת. וכן התירו הגאון רבי חיים עוזר ז"ל אב"ד ווילנא, ואתו עמו הגאון בעל חזון איש ז"ל (בשו"ת אחיעזר חלק ד סימן ח) לתקן פאריז אף בלי דלתות. והנה במקומות הנ"ל התירו את העיר כולה, אך אין ההיתרים שווים. והדברים מפורסמים בין ת"ח ואין צורך להאריך בהם.

והנה יש לדון עוד בענין הס' רבוא גופא, אם בעינין שיהיו הס' רבוא עוברים ברחוב אחד, ורק אותו הרחוב הוא שנחשב עי"ז לרשות הרבים. או די שידורו בעיר ס' רבוא ותעשה כל רחוב ורחוב הרחבה ט"ז אמה בכל העיר כולה לרשות הרבים.

והנה בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ג סימן ד בתו"ד) מבואר דעת כ"ק אא"ז זי"ע שרק רחובות הגדולים מקום המסחר ביותר דבודאי ס' רבוא בוקעין בו ביום הם שנעשים לרשות הרבים. וכן מורה להדיא לשון המחבר בשו"ע (סימן שמה סעיף ז) "שכל שאין ששים רבוא עוברין בו בכל יום אינו רשות הרבים". הרי שלא קבע כלל להלכה בשו"ע ששיעור ס' רבוא תלוי בעיר, ושכל העיר נעשית רה"ר, אלא דבעינין שיעברו ס' רבוא ברחוב, וזו שתחשב לרשות הרבים.

והנה גם הגאון המפורסם בעל אגרות משה ז"ל (בחלק א או"ח סי' קלט) הביין כן בפשטות לשון השו"ע בשיטת הי"א (שהוא שיטת רש"י ודעימי^א) שכל שאין ששים רבוא עוברים בו אינו רה"ר, אלא שתמה על זה, כי לא נמצא לשון זה בדברי רש"י, ואדרבה מלשון רש"י (עירובין ו, א) שכתב שרה"ר "משמע רחב שש עשרה אמה, ועיר שמצויין בה ששים רבוא", מבואר דלא בעינין שיעברו ס' רבוא באותה דרך, אלא די מה שהם דרים באותה העיר, עי"ש. והנה באמת, המחבר לא מעצמו כתב לשון זה, אלא מעתיק לשון הטור, שכתב כן (שם) "וששים רבוא עוברים בו". וכן היא משמעות לשון התוס' (שבת סד, ב ד"ה רבי ענני) שכתבו "ואנו שאין לנו רה"ר גמור, שהרי אין מבואות שלנו רחבות ט"ז אמה, ולא ששים רבוא בוקעין בו". וכן מדוייק בלשון הר"ן (שבת כו, א מדפי הר"ף ד"ה אבל קשה) בשם ספר התרומה (הובא גם בחי' הרמב"ן שבת נו, א סוף ד"ה מתני' לא בחוטי צמר) שכתב שיהיו ס' רבוא עוברים שם בכל יום. הרי לנו מקור בראשונים אשר בעינין שיעברו ס' רבוא באותו רה"ר, ולא די כמה שהם דרים בעיר [ומה שמדייק האגרות משה ז"ל (שם) מלשון תוס' שאומרים "בוקעין בו" ולא "בהן", דמשמע דעל העיר קאי, וכתב שאף שמלשון הר"ן שכתב ש"עוברים שם" מבואר דעל כל רחוב ורחוב קאי, מ"מ מן התוס' נשמע גם לספר התרומה, ע"ש, הנה באמת לא מובן לי ענין זה כראוי. וכבר אמר לי פ"א מו"ר הגאון רבי מרדכי

^א עיין שו"ת אבן ישראל סימן לו.

^ב כאשר שמעתי ממורי הוראה דשם.

גיפטער שליט"א, שסברא, יש לכל אחד הרשות לומר, ואם היא נכונה - שפיר, אבל לדייק דיוקים שייך רק לגאונים מופלגים הבקיאים בלשון הראשונים, ויודעים בשינוי הלשונות של כל ראשון וראשון. וע"כ לא שייך לי לדון בזה. ורק אציין שראיתי בחי' הרמב"ן, כשהביא את ס' התרומה, כתב הלשון "בוקעין בהן", ע"ש.

וכפי הנראה, הראשונים עצמם דס"ל דבעינן ס' רבוא, פליגי בזה אם בעינן שיהיו הס' רבוא עוברים ברחוב, או די שידורו ס' רבוא בעיר. דשיטת רש"י הוא דסגי במה שהס' רבוא מצויין בעיר, ולא בעינן שיעברו בכל רחוב (וכן מדויק גם בדברי רש"י להלן כו, א ד"ה ערסייתא, עיי"ש). וכן על המשנה (שם נט, א) עיר של יחיד ונעשית עיר של רבים מפרש רש"י "שלא היו נכנסין בה תמיד ששים רבוא של בני אדם, ולא חשיבא רשות הרבים, דלא דמיא לדגלי מדבר. ונעשית עיר של רבים ע"י שנתוספו בה דיורין, או נקבעו בה שווקים". אשר לכאורה מבואר מכל זה שלשיטתו הס' רבוא מצויין בעיר. ומה שכתב רש"י (שם ו, ב) שירושלים רשות הרבים שלה יש בה דריסת ששים רבוא, נראה שאינו סתירה. כי לפרש"י שעיר של רבים היא עיר שיש בה ס' רבוא דיירין, לא בעינן שימצאו הס' רבוא ברחובותיה של העיר, אלא כל שיש בעיר ס' רבוא דיורין הרי רחובות העיר משמשין להחילוך של הס' רבוא תושבין. והיינו שכתב שמצויין בעיר ס' רבוא, פירוש שכיון שהם מצויין בעיר הרי רחובותיה משמשות לדריסת ס' רבוא.

אבל לשיטת הטור והשו"ע דלא סגי במה שהם דרים בעיר אלא בעינן שיעברו בתוך הרה"ר, על כרחך שאין הגדר בזה, שדי במה שהרחוב משמש להליכה של הס' רבוא ליחשב כס' רבוא בוקעין, אלא בעינן שיהיו עוברים בה בפועל, כי הליכתן בפועל משווה ליה רשות הרבים. ואשר על כן, לשיטת רש"י, עיר של רבים - כל רחובות העיר הרחבים ט"ז אמה הם רה"ר, כי אין נפקמ"נ כלל אם מתחלקים אנשי העיר לכמה רחובות או הולכים כולם באותו הרחוב, שבכל אופן רחובותיה משמשים את הס' רבוא תושבים. אבל לשיטת הטור והשו"ע דבעינן עוברים בו בפועל, תלוי בכל רחוב ורחוב, כי בעינן שיהיו הס' רבוא בוקעין בו לשווייה לרשות הרבים. ורחוב שלא הולכים בה ס' רבוא, אין היא רה"ר, ולא יועיל לרחוב זו מה שברחוב אחרת הסמוכה לה יש עוד הולכים. ופשוט שאין לומר שהשם "עיר" מצרפת את כל הרחובות, כי רה"ר היא הלכה ברשות ולא בעיר כלל. וזה אפילו לשיטת רש"י שהס' רבוא תלוי בהעיר, שגם זה אינו משום שהעיר יש לה דין להיות מצרפת, אלא כיון שס' רבוא דרים בעיר, הרי רחובות העיר משמשות את תושבי העיר, ומעיקרא לא מתחלקים, והבן.

ובזה נרויח מה שהקשו האחרונים, דהנה במתני' (עירובין נט, א) "עיר של יחיד ונעשית של רבים מערבין את כולה, ושל רבים ונעשית של יחיד אין מערבין את כולה", פירש"י שעיר של יחיד היינו שאין בו ס' רבוא, ועיר של רבים היינו שנתוספו בה דיורין ויש בו ס' רבוא (כמו שהבאנו לעיל). אמנם הרמב"ם (פ"ה מהל' עירובין הי"ט) מפרש בדרך אחר, שעיר של יחיד היינו שהיתה קנין יחיד, ועיר של רבים היינו קנין לרבים. וכתב הגר"א (בהגהותיו לשו"ע או"ח סימן שצב) שרש"י והרמב"ם אזלי לשיטתייהו בדין רשות הרבים אי בעינן בה ס' רבוא או לא. ולפ"ז צ"ע שהשו"ע (או"ח סימן שצ"ב סעיף א) מפרש "עיר של יחיד" כפי' הרמב"ם, דהיינו עיר שהיתה קנין יחיד, אע"פ שבדין רשויות (סימן שמה סעיף ז) הביא גם דעת היש אומרים שכל שאין בה ס' רבוא עוברין בו אינו רה"ר. ועיין במשכנות יעקב שהוכיח מזה שדעת השו"ע לפסוק דלא כהי"א, ולכן לא הביאם כאן. והבית אפרים דוחה הראיה, ואומר דעדיף פירושו של הרמב"ם ב"עיר של יחיד" משום דהיא מילתא דשוה לכל השיטות, ולכן בחר בו המחבר, עיי"ש.

ולדרכינו נראה, שמה שרש"י הוא לשיטתו, הוא רק בנוגע לעצם היסוד שרה"ר תלוי

בס' רבוא. אמנם בזה גופא יש לחלק, דלשיטות הראשונים שלמיחשב רה"ר בעינן שיהיו מצויין בעיר ס' רבוא, שפיר מתפרש כן לשיטתם גם לענין עיר של רבים, דכיון שע"י שהס' רבוא דרים שם (או נכנסים לעיר) משמשין רחובות העיר ששים רבוא ונעשים כולם לרה"ר (כשהן רחבים ט"ז), יש בזה דין "עיר של רבים", אשר על פיה נקבעה ההלכה לענין עירוב חצרות. אבל להראשונים הסוברים שהשיעור ס' רבוא הוא בהילוך הרבים באותו רחוב, לאו בהכרח שיפרשו שיש הלכה של "עיר של רבים" לענין עירוב חצרות על פי מנין הדיירים של העיר, אלא יתכן שיפרשו שם כפירוש הרמב"ם ודעימיה. וא"כ אין ראייה ממה שהמחבר סתם ב"עיר של רבים" כפי' הרמב"ם, שפוסק שלא כהי"א אלא כדעה הראשונה, ודו"ק. וכן מצינו גם בפירוש הרע"ב, שבמס' שבת (ויש פרק הזורק) הביא שני הדעות, של הרמב"ם שלא בעינן ס' רבוא כלל, ושל הראשונים דבעינן שיהיו ס' רבוא בוקעין בכל יום, ואילו במס' עירובין כפי' מתני' דעיר של רבים, הביא רק פירוש הרמב"ם, והבן.

ואם כנים הדברים, הרי מה שהמשכנות יעקב הוכיח שרוב ראשונים חולקים על שיטת רש"י ולא מצריכי ס' רבוא, אינו בהכרח, שהרי מה שבונה יסודו בדעת הרבה ראשונים הוא ממה דחזינן שמפרשים דין "עיר של רבים" כפירוש הרמב"ם, ודלא כרש"י עיי"ש, ולהנ"ל אין זה הכרח כלל בשיטות הראשונים אלו שלא סבירא להו דין ס' רבוא, ובפרט כשהמדובר לקבוע ההלכה על סמך מנין דעות בראשונים.

[ובאמת, על עצם הענין, אם אפשר לנו לקבוע עפ"י מנין הראשונים שאנו מונין, כבר הביא הבית אפרים מש"כ באו"ת בקו' התפיסות שאין להעמיד יסוד על מה שנראה לעינינו כי אלו הפוסקים הם רבים, כי מי יודע כמה חולקים וכמה מפוסקים אשר המה עודם בכתובים כו', וקיימו וקבלו עליהם חכמי הדור לשמור ולעשות כהכרעת המחבר והרמ"א, עיי"ש. ויש להוסיף בזה מה שכתב מורי ורבי אדמו"ר הגה"ק מסאטמאר זצוק"ל בספרו ויואל משה (סימן קעג) ש"המהרל"ב"ח (בקונטרס הסמיכה שבסוף הספר) הביא כל הענין שחכמי צפת החליטו להתזיר הסמיכה, ומהרל"ב"ח עם חכמי ירושלים לא הסכימו לדבר, וכתב שם המהרל"ב"ח, אף כי אנחנו מועטים נגד חכמי צפת דנפשי מינן טובא, מ"מ אי אפשר לומר בזה אחרי רבים להטות, כי לא נתועדו יחד להיות שקיל וטרי בדעותיהם זה כנגד זה, ואין אומרים ככה"ג אחרי רבים להטות, אלא כשהוא רובא מתוך כולו, עכ"ל].

עכ"פ בנוגע להלכה למעשה, לדעת א"י אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע, שהעיקר להלכה הוא כפשטות לשון המחבר שרק רחוב אשר בה דורכין הס' רבוא היא שנעשית רה"ר, א"כ בארא פארק, שאין ס' רבוא עוברים בשום רחוב שבה, בודאי לא נחשב לרה"ר, ושפיר מועיל בה צוה"פ^ט. ואין נפק"מ אם יימצא בברוקלין רחובות גדולים במקומות המסחר ביותר שיהיו ס' רבוא בוקעין בו בכל יום, כי רק שם הוא שתעשה הרה"ר. ועל כן פשוט שדין בארא פארק הוא להקל יותר משאר עיירות, שהרי שם כשמתיירים בעירוב את כל העיר, למעשה מתיירים גם אותם הרחובות הגדולים (אם ישנם), וכאן לא שייך זה.

^ט ובענין אם מועיל צוה"פ גם לשיטות הראשונים דלא בעינן ס' רבוא עוברים בו, שהדין בזה הוא אם נתקיימו גדריו רה"ר מתנאי מפולשין משער לשער, וכל המסתעף מזה, עוד נחזור לדון בהם בעזה"ת.

^ז ויש להוסיף, שגם בשיטת רש"י שכתב דבעינן ס' רבוא מצוין בעיר, כתב הבית אפרים לפרש ד"בעינן דרך סלולה לס' רבוא המצויין שם בקירוב מקום ועוברים ושבים שמה בכל עת עד שאפשר שביים אחד יעברו כולם בדרך ההוא, וכיון שבמדינתנו לא שכיח כחאי גוונא, פשיטא שלדעת רש"י אין בזה משום רה"ר, עכ"ל. וברחובות בארא פארק לא מתמלא תנאים אלו. ומש"כ בספר שואל כענין בזה, כמוכח שאינו דעת הבית אפרים הטור והשו"ע.

והנה הגאון האדיר בעל אגרות משה ז"ל פסק להלכה שברוקלין חמורה יותר משאר העיירות הגדולות שיש בהם ס' רבוא. ואף אם התירו לתקן בווארשא שהיה בה ס' רבוא, אין ללמוד משם לענין ברוקלין^א, אף לא לענין שיעשה העירוב לחלק קטן של כמה רחובות. כי ס"ל (בחלק א' או"ח סימן קלט) שהעיקר אינו כפשטות לשון המחבר, אלא כהמדוייק מרש"י דס' רבוא תליא בעיר, ולא בעינן שיעברו בכל רחוב ורחוב [וחידושו זו הוא עצמו מגדירו (שם) כ"דבר חדש"]. ובגדר הדברים בשיטת רש"י לא הבין כדברינו דסגי בעיר שיש לה ס' רבוא דיוורין כי אז משמשי רחובות העיר לדריסותיהן של הס' רבוא תושבין, אלא ס"ל דבעינן שיימצאו ס' רבוא ברחובות העיר. ובא רק לאפוקי דלא בעינן ס' רבוא בכל רחוב ורחוב, כי אפשר לצרף כל הרחובות יחד, ואם בין כולם יש ס' רבוא בוקעין הוי כולן רה"ר. אבל מספר תושבי ודיירי העיר צריך להיות הרבה יותר, כדי שיימצאו ס' רבוא ברחובותיה של העיר. ומדעתיה הגדולה קא מחשב להו, שהם בערך ד' או ה' פעמים ככה, וכך יצא לו מספר של כשלוש מליון תושבים. וע"פ חידושו זה, כתב בנוגע לברוקלין, שהיא י"ב מיל על י"ב מיל, ויש בכלה יחד כשלוש מליון, על כן ברוקלין בכללותה יחד היא רה"ר מה"ת אשר א"א להתירה בצוה"פ. ומה שהתירו בווארשא הוא משום שלא היה בה אף קרוב לג' מליון^ב.

והוכיח האגרות משה דס' רבוא תלוי בעיר ולא בכל רחוב ורחוב, דהא דין ס' רבוא מדגלי המדבר ילפינן, ומסתברא שלא היו הס' רבוא עוברין בכל רחוב ורחוב, אלא שבמחנה כולה - שהיתה י"ב מיל על י"ב מיל - היו נמצאין ס' רבוא, וא"כ יכולים למילף רק שעיר שהיא בשטח י"ב מיל על י"ב מיל, כשיש בה ס' רבוא, נעשית כולה רשות הרבים. והיינו, שמצטרפין כל ההולכים בכל הרחובות למספר הס' רבוא. ומסברא ידעינן שרק אלו שבחוצות מצטרפין ולא אלה שבבתים, עיי"ש. אך לא הבנתי^ג מהיכי תיתי שהיו במחנה הרבה רחובות להילוך הרבים, דילמא היתה רק דרך רבים אחת שהיה בוקעין בו ס' רבוא^ד, וא"כ שפיר מצינו למילף הילוך של ס' רבוא באותו הרחוב^ה. ובכלל נראה שקשה למילף על פי השערות (אפילו אם נכונות המה)

^א אגרות משה או"ח חלק ה סימן כח.

^ב במכתב של הגאון רבי שלמה דוד כהנא ז"ל מראשי ועד הרבנים בעיר ווארשא כתב שהתירו בווארשא משום שלא היו רחובותיה מפולשין ומכוונים משער לשער.

^ג ועד"ז, מה שכתב הגאון רבי חיים עוזר ז"ל (תשובות אחיעזר ח"ד סימן ח) שאע"פ שאין בכל רחוב ס' רבוא מכל מקום מקרי רה"ר, זה כדעת רש"י, ולא כהטור ושו"ע. ומה שהוכיח שגם בירושלים ומחוזא לא היו ס' רבוא בכל רחוב, ואע"כ דין רה"ר עלייהו אי לאו דלתותיהם נעולות, צ"ב, דמנא לן שכל רחובות ירושלים ומחוזא היו כולם רה"ר. דילמא איירי הש"ס בירושלים ובמחוזא בדרך הרבים העיקרית, שהיא היתה המפולשת משער לשער, ובה היו עוברים הס' רבוא.

ואדרבה, המעיין ברוב הראשונים האוחזים בדעת הבה"ג שבזמן הזה ליכא רה"ר משום שמבואות או רחובות דידן אין דורסין בהם ס' רבוא, יראה שאינם אומרים שאין עיירות בעולם שדרים בה ס' רבוא אנשים (והלא לפי עדות הבית אפרים גם בזמן בעלי התוס' כבר היו הרבה עיירות גדולות קיימות), וא"כ הרי משמע שרק הדריסה ברחובות היא הקובעת.

ובאמת לענין פאריז שקאי שם האחיעזר, אין נפקמ"נ כל כך בנקודה זו, שהרי התירו שם בלא דלתות את כל העיר כולה, ויש בתוכה רחובות הגדולים מקומות המסחר שבודאי ס' רבוא נמצאים שם.

^ד ועיין פני יהושע (שבת ה, ב ד"ה אמנם) שכתב ד"ל דהמבואות במחנה ישראל לא היו בוקעין בהן ס' רבוא או שלא היו מפולשין משער לשער, ולכן יש לומר שלא היה מחנה ישראל רה"ר, עיי"ש.

^ה ומה שכתב עוד באגרות משה (שם) דהא דמצטרפין ס' רבוא שבכל רחובות העיר, יליף לה ממה שסובר שגם מחנה ישראל היה רה"ר, ומסתמא היו מתחלקים הס' רבוא בכל הרחובות כשהלכו אל משה רבינו. ויש להעיר ממה שאמרו בגמ' (שבת צו, ב) "ומחנה לוייה רשות הרבים הוא", ופי' רש"י משום "שהיו הכל מצויין אצל משה רבינו". ופשטות הדברים הוא

שאינם מפורשים בש"ס או בראשונים. וידועה קושיית הראשונים (עיין רמב"ן שבת נז, א סוף ד"ה מתני' לא בחוטי צמר, ובעוד ראשונים) על שיטת רש"י דבעינן ס' רבוא, דאיך ילפינן מדגלי המדבר מה שלא מבואר בש"ס [ועל רש"י מתרצים שמקור ס' רבוא הוא בש"ס (שבת ו, ב) ע"פ התוס' שם ד"ה כאן]. הרי שאין לחדש מעצמינו ילפותות בזה. ונראה שה"ה לענין פרטי הילפותא עצמה, כגון האופן כיצד לחשב הס' רבוא, לא ניתן למילף כלל מעצמנו. ומה שיכול אדם גדול בכח הוראתו, אין כל אחד לשער בדעתו כלל.

ונראה שמן הצורך להבהיר, שסברא זו שחידש שמנין הס' רבוא ברחובות נאמד ע"י מספר של שלש מליון תושבים, היא ביסודה קולא עצומה בדיני רה"ר מה"ת, שהרי רוב העירות הגדולות שבעולם יש בהם הרבה יותר ממנין ס' רבוא. ואף שבתשובתו (עיין או"ח חלק ה סימן כט ואו"ח חלק ד סימן פו) התיר להדיא הגאון ז"ל לעשות בכמה עירות צוה"פ, הרי התם ליתא אף ס' רבוא. ולכן מה שראיתי בספר א' שצרפו את דעתו זו להתיר למעשה צוה"פ בעיר שיש בה למעלה מס' רבוא, ודנו שאין בה דין רה"ר מחמת החסרון של ג' מיליון, לדעתי צ"ע (להמחמיר לומר שס' רבוא תלוי בעיר), כי סכ"ס עיקר רצונו בחידושו היה לאסור איסור בברוקלין, ולא להתיר ולהקל ע"פ סברא זו בכל העולם.

והנה עוד טעם כתב (בחלק או"ח א' סימן קלט) לאסור בנוא יארק יותר מכל שאר עירות הגדולות שבעולם כולו, מהא דאמרו חכמים (עירובין קא, א) "מעשה בשוק של פטמים שהיה בירושלים שהיו נועלין ומניחין את המפתח בחלון שעל גבי הפתח", שמוכיח מזה שבירושלים לא היה מותר הטלטול. הרי שלא תקנו עירוב שם. וכותב שעל-כרחך צריכין לומר שבירושלים לא היה מועיל עירוב, דאם היה מועיל עירוב, מ"ט לא עירבו בירושלים, הא משמע (עירובין סח, א) שיש לעשות עירוב ומוטל זה על חכמי העיר. וכותב האגר"מ שטעמא דמילתא הוא "מכיון שבאין לירושלים מכל המקומות ברגלים וגם בכל השנה להקריב קרבנות ולאכול מעשר שני, חששו לשמא יראו אנשים ממקומות שלא יהיו מתוקנים במחיצות כמו ירושלים, ויטלטלו גם שם, לפיכך לא עירבו כדי שיהיו אסורים גם בירושלים, דכ"ז שלא עירבו הרי גם חצר אסור ככרמלית". ולפי חידושו זה מסיק שגם בנוא יארק שהיא עיר שבאין ממקומות הרבה שא"א במקומם לתקן עירוב, לכן אין לתקן ולא לערב גם בנוא יארק, כדי שיהיו אסורים גם בנוא יארק, ולא יבואו לטלטל גם במקומם.

ועפ"י חידושו זה הביא טעמו לאסור על פיו גם בברוקלין (שם ח"ד סי' פח), אפילו אם יתברר שאין בברוקלין שלש מליון דיורין המפוזרים בשטח של י"ב מיל, כי ודאי רובא דרובא מאינשי לא ידעו מבידור זה, ויאמרו דמותר לעשות תיקוני עירובין דצורת הפתח ברה"ר גמור. וכתב שהוא כעין הגזרה שחששו חכמים ולא עשו עירוב בירושלים, עיי"ש.

אמנם לכאורה הראיה שהביא קצת קשה, דילמא רק במקום מסוים זה ידעו חכמים שלא תיקנו עירובי חצירות מאיזה טעם שיהיה (עיין תפארת ישראל על המשניות עירובין פ"י מ"ט). ועיין תוס' (פסחים סו, א ד"ה תוחב) שמפורש שלמעשה היו מערבין בירושלים והיה מותר בה הטלטול (לפני שנפרצו פרצות בחומות ירושלים). ועוד, אי נימא שיש לגזור בברוקלין בזמן הזה כמו ירושלים של זמן המקדש, א"כ נימא שאסור לעשות בברוקלין עירוב חצירות, כי גם זה לא עשו בירושלים, כמבואר בש"ס שם דמיירי בעיקר לענין לעשות עירוב החצרות.

דרך מחנה לוייה היה רה"ר, ולא מחנה ישראל. וברשב"ם ובנימוק"י (ב"ב ס, א) כתבו להדיא שמחנה ישראל לא היה רה"ר, אלא כחצר השותפין דמי, דלא היה רה"ר אלא במחנה לוייה, עיי"ש (וע"ע במשכנות יעקב).

מכל הנ"ל יוצא להלכה, שאיני רואה חיוב לדון בבארא פארק חומרות יתירות על מה שנהוג בשאר עיירות שיש בהן ס' רבוא, כגון ירושלים עיה"ק שיש בה ס' רבוא ועשו בה צוה"פ, והיא עיר אשר גדולי התורה דרים בה, ולא שמעתי מעולם שיש אוסרים לאחרים, וכדינם כן דיננו [והצרכתי להאריך הרבה בתורתו של הגאון פוסק הדור בעל אגרות משה, מפני שדעתו הגדולה היא היחידה שיש להחמיר בבארא פארק יותר משאר עיירות הגדולות שיש בהן ס' רבוא].

- ד -

וזאת לדעת, שכל מה שבררנו בעיה"ת עד כה, הוא רק בעיקר הדברים, היינו בשורש השאלה מתחילתה, אם הרחובות של בארא פארק, אשר בהם ניתקן העירוב, נחשבים כרה"ר מה"ת. ונשארו עוד הרבה ענינים נוספים הנוגעים בזה, אשר יש לבררם עד מקום שדיננו מגעת. והזירוז אינו מועיל, והלואי שלא יקלקל ח"ו. אך, כיון שהצד השוה שבהם הוא שהמה דיונים בהיתרים, הן מצד דינים ותנאים נוספים ברשות הרבים, כגון מה דבעינן מפולשים או מכוונים משער לשער, והן מצד שאפילו אם מתקיימים כל תנאי רה"ר, אם יש כאן מחיצות, או מחמת הבתים או מחמת מחיצות אחרות, וגם בענין רה"ר דבעי דלתות כו', על כן קובעים דברים הללו ברכה בפני עצמה, כי הם נכללים בעצם השאלה. ובעיה"ת אשתדל להוסיף על הראשונים כפי כחי בס"ד.

ולסיום הדברים, באתי לעורר על מה ששמעתי שיש אנשים שמנבאים שעתיד העירוב לפרוץ את חומות הצניעות ח"ו. לדעתי הם דברים שאסור לשומעם וכל שכן לאומרם. כי הם דברים נגד תקנת חז"ל. ואינו דומה למי שדעתו לאיסור, הן מצד שדן כאן דין רה"ר מה"ת, הן משאר חומרא הנראית לו עפ"י דין. וא"כ א"א להאמין כלל שיצאו דברים בנוסח זה מפה קדוש שמסר נפשו להעמיד דברי חז"ל, ולא לסותרם ח"ו. ורב א' טען ואמר לי שחז"ל שתקנו לעשות עירוב לא הכירו את אמריקה. ואמרת לי שהם דברי כפירה ר"ל, ושכך אומרים הרפורמים מעולם. ובודאי שאם היה מי שחשש לתקלות או מכשולות, לא היתה כוונתו על פירצה בחומות הצניעות אלא לפירצה בעירוב ומהלכות עירובין, שלזה ודאי צריך זהירות יתירה, כי הוא דבר החמור ככל שאר ענינים החמורים של ההשגחה על המקואות והשחיטה כו' הצריכים זהירות גדולה. ופשוט ואצ"ל, שמחוייבים לחשוש שמא יתקלקל העירוב במשך הזמן, וזה מחייב לתקן מתחילה עירוב הנעשה באופן הטוב ביותר, ולהקים ועד לזה שיסייעו בכל הדרכים והאופנים המצויים בידנו. ואין עניות בציבור. אבל לחשוש שאר חששות שיצאו מן העירוב, אין להם מקום כלל. ואולי לכן אמרו חז"ל (שבת יד, ב) שבשעה שתיקן שלמה עירובין יצתה בת קול ואמרה (משלי כג, טו) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני, כי רק החכם רואה את הנולד, ולא אחר. ואנן נאמנים עלינו דברי אבותינו ורבותינו הקדושים, שלא יצא שום מכשול ח"ו ע"י האמונה בדברי חז"ל ובדרכי הצדיקים מוסדי דור ודור, ועל כן פשוט שהדין צריך להיות רק בדברי תורה ולא בדברים אחרים.

זאת ועוד, דבר פשוט הוא, שמה שכותב רבן של ישראל החתם סופר ז"ל (או"ח סי' צט) שאי אפשר בשום אופן לקהל ישראל לשמור שבת כהלכתו ולשמור ב"ב בכל יום השבת מבלי להוציא מפתח ביתו החוצה דברים קטנים ומטפחת, הנה הוא שקול כנגד כל החששות כולם. ואיך נחשוש על העתיד בחששות הבדדים מן הלב, במקום שהחתם סופר מעיד, ומוכיח כן מהש"ס, שבלי עירוב אי אפשר לשמור שבת כבר עכשיו בהוה, מדי שבת בשבתו. ולדעת החוששים לרה"ר מה"ת, כל שכן שצריכים להזהר בשמירת שבת אלף פעמים ככה.

וכאן המקום להבהיר, שלנו יוצאי פולין וגאליציע, קבלה בידנו מאבותינו כמסורה וכתורה שבעל פה, שאנו סומכין בהלכות עירובין על הוראת שר התורה הבית אפרים ז"ל, שלחם מלחמתה של תורה להצדיק רבותינו הקדושים בעלי השו"ע ונושאי כליו אשר מפיהם אנו חיים, ואין זה רק בדיעבד (לומר ח"ו שהמנהג קיימת רק משום שאין לאחרים הכח למחות בנו), אלא אף לכתחילה, ואף למצוה לדעת אבוח"ק זי"ע. וכדאי להעתיק מה שנשאל זקני הקדוש רבן של ישראל הגה"ק בעל דברי חיים זי"ע (ליקוטים והשמטות מח"ב סימן ג) מהרב המאה"ג אבד"ק חיראב יע"א, לאשר בזמן הזה רשות נתונה לכל אחד לעבור בכל עיר בלי מוחה, אם מחמת זה הוי כרה"ר שס' רבוא בוקעין בו, ולא מהני בהו צוה"פ, והשיב לו בלשון קדשו: "אינני אוכל להאריך בפלפול כי תש כחי ואור עיני גם המה אין אתי כבראשונה, ורק זאת הנני לשאול, מה הרעש הזה ממה שמצא בספר חידושי הר"ן^ט, הלוא גם באו"ח במקומו (סי' שמה) בטו"ז מביאו, אע"פ כן, כל הפוסקים ראשונים ואחרונים וגם הרמ"א והברכי יוסף ובאלי' רבה והפרי מגדים והשע"ת, כולם מביאים להתיר. ואין רצוני לחדש דבר שהוא נגד כל הפוסקים ראשונים ואחרונים כו', ואין בכחי להאריך בפלפול, וקצרתי, וד"ל", עכ"ל.

ויהי רצון שנזכה להרבות כבוד שמים, ולא להיתפש לרגשי נצחונות ח"ו, ובודאי שלא יהי' חלק ח"ו לאף אחד מאנ"ש בשום מחלוקת או ויכוחים של הבל, בלתי בדברי תורה, וטוב לנו ולבנינו עד עולם.

משנה ראשונה

^ט ונראה, שהר"ן שמצא הרב השואל, הכוונה לחי' הר"ן למס' שבת ו, ב [ובביאור הלכה (בסימן שמה) הביא דברי הר"ן אלו בשם הרא"ה להוכיח מזה שאף לדעת רש"י לא בעינן שיעברו ברה"ר ס' רבוא, ודלא כדעת השו"ע והפוסקים דבעינן שיעברו הס' רבוא ברה"ר בכל יום]. ולא קיבלה הגה"ק מצאנו זי"ע להלכה כלל.